YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (viides jaosto)

27 päivänä marraskuuta 2003 *

Yhdistetyissä asioissa C-34/01—C-38/01,

jotka Corte suprema di cassazione (Italia) on saattanut EY 234 artiklan nojalla yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi saadakseen tässä kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevissa asioissa

Enirisorse SpA

vastaan

Ministero delle Finanze

ennakkoratkaisun EY:n perustamissopimuksen 12 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 25 artikla), EY:n perustamissopimuksen 13 artiklan (kumottu Amsterdamin sopimuksella), EY:n perustamissopimuksen 30 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 28 artikla), EY:n perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklan (joista on tullut EY 82 ja EY 86 artikla), EY:n perustamissopimuksen 92 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 87 artikla), EY:n perustamissopimuksen 93 artiklan (josta on tullut EY 88 artikla) ja EY:n perustamissopimuksen 95 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 90 artikla) tulkinnasta,

* Oikeudenkäyntikieli: italia.

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: P. Jann, joka hoitaa viidennen jaoston puheenjohtajan tehtäviä, sekä tuomarit C. W. A. Timmermans, A. Rosas, D. A. O. Edward ja S. von Bahr (esittelevä tuomari),

julkisasiamies: C. Stix-Hackl,
kirjaaja: apulaiskirjaaja H. von Holstein,

ottaen huomioon kirjalliset huomautukset, jotka sille ovat esittäneet

— Enirisorse SpA, edustajinaan G. Guarino ja avvocato A. Guarino,

— Italian hallitus, asiamiehenään I. M. Braguglia, avustajanaan avvocato dello Stato G. Aiello,

— Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään V. Di Bucci ja L. Pignataro-Nolin,

ottaen huomioon suullista käsittelyä varten laaditun kertomuksen,

kuultuaan Enirisorse SpA:n, edustajanaan avvocato L. Malvezzi Campeggi, Italian hallituksen, edustajanaan G. Aiello, ja komission, asiamiehinään V. Di Bucci ja L. Pignataro-Nolin, 5.3.2002 pidetyssä istunnossa esittämät suulliset huomautukset,

kuultuaan julkisasiamiehen 7.11.2002 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Corte suprema di cassazione on esittänyt yhteisöjen tuomioistuimelle 12.7.2000 tekemillään viidellä päätöksellä, jotka ovat saapuneet yhteisöjen tuomioistuimeen 25.1.2001, EY 234 artiklan nojalla viisi ennakkoratkaisukysymystä EY:n perustamissopimuksen 12 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 25 artikla), EY:n perustamissopimuksen 13 artiklan (kumottu Amsterdamin sopimuksella), EY:n perustamissopimuksen 30 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 28 artikla), EY:n perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklan (joista on tullut EY 82 ja EY 86 artikla), EY:n perustamissopimuksen 92 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 87 artikla), EY:n perustamissopimuksen 93 artiklan (josta on tullut EY 88 artikla) ja EY:n perustamissopimuksen 95 artiklan (josta on muutettuna tullut EY 90 artikla) tulkinnasta.

2 Nämä kysymykset on esitetty riita-asiassa, jossa asianosaisina ovat Enirisorse SpA (jäljempänä Enirisorse) ja Ministero delle Finanze (valtiovarainministeriö) ja jossa on kyse siitä, että viimeksi mainittu vaatii ensin mainittua maksamaan satamamaksun Sardiniassa (Italia) sijaitsevassa Cagliarin satamassa suorittamastaan tavaroiden lastauksesta ja purkamisesta.

Kansallinen lainsäädäntö

3 Lailla nro 961/67 (9.10.1967 annettu laki; *Gazzetta uffiziale della republica italiana* GURI) nro 272, 30.10.1967) on otettu käyttöön Anconan, Cagliarin, Livornon, La Spezian, Messinan ja Savonan (Italia) satamissa toimivat Aziende dei mezzi meccanici e dei magazzini (satamakalustosta ja varastoista huolehtivat yritykset; jäljempänä Azienda). Tässä laissa, sellaisena kuin se on muutettuna 10.10.1974 annetulla lailla nro 494/74 (GURI nro 274, 21.10.1974, s. 7190), säädetään näiden yritysten asemasta, toimialasta ja niiden käytössä olevista varoista.

4 Aziendat ovat Ministero della marina mercantilen (kauppalaivastosta vastaava ministeriö) alaisuuteen kuuluvia liiketoimintaa harjoittavia julkisoikeudellisia laitoksia. Niiden tehtäviin kuuluu lain nro 961/67 mukaan huolehtia lastaus- ja purkauskaluston käytöstä, varastoista, varastoalueista ja muusta kiinteästä ja irtaimesta tavaraliikenteessä käytettävästä valtion omaisuudesta. Niiden tehtäviin kuuluu myös huolehtia hoidossaan olevan omaisuuden hankinnasta, ylläpidosta ja muuntamisesta sekä kunnostuksesta ja muista edellisiin toimintoihin liittyvistä toiminnoista.

5 Lisäksi Aziendoille voidaan myöntää lupa muiden satamassa annettavien kaupallisten palvelujen tarjoamiseen ja lupa hoitaa kalustoa ja laitteita, jotka eivät ole valtion omaisuutta, sekä huolehtia niille lain mukaan kuuluvista tehtävistä myös muissa satamissa, jotka kuuluivat sen sataman viranomaisten alueelliseen toimivaltaan, jossa niiden kotipaikka on.

6 Aziendat voivat tehtäviään suorittaessaan käyttää niiden hoidossa olevan omaisuuden tuottoa, johon Italian hallituksen huomautusten mukaan kuuluu se korvaus, jonka ne saavat tavaroiden lastaukseen ja purkamiseen liittyvästä liiketoiminnastaan, sekä lainoista tai muista rahoitustoimista saatavat varat.

7 Kukin Azienda vastaa itse kalusto-omaisuuden käyttökustannuksista. Uuden omaisuuden hankinnasta aiheutuvat kustannukset katetaan sitä vastoin yleensä kauppalaivastosta vastaavan ministeriön varoista, vaikka Aziendat voivat vastata niistä myös itse, jos niiden budjetti sen sallii.

8 Vuonna 1974 otettiin 28.2.1974 annetun asetuksen nro 47 (GURI nro 68, 13.3.1974, s. 1749; jäljempänä asetus nro 47/74), joka muutettiin muutoksineen 16.4.1974 annetulla lailla nro 117 (GURI nro 115, 4.5.1974, s. 3123), nojalla käyttöön kaikissa Italian satamissa tavaroiden lastauksesta ja purkamisesta perittävä maksu. Tämän maksun tuotto menee valtiolle. Sitä sovelletaan sekä meritse että ilmateitse kuljetettuihin tavaroihin.

9 Tämän maksun määrä, joka ei voi ylittää 90:tä Italian liiraa (ITL) tavaratonnilta, määrätään ja sitä muutetaan kunkin sataman osalta tasavallan presidentin asetuksella ottaen huomioon tavaroiden laatu ja palvelujen hoitamisesta aiheutunut keskimääräinen kustannus.

10 Lainsäätäjä piti asetuksella nro 47/74 voimassa meriliikenteen maksujen ja verojen tarkistamisesta 9.2.1963 annetulla lailla nro 82 (GURI nro 52, 23.2.1963) annetun säännöksen, jossa jo säädettiin maksun soveltamisesta Genovan, Napolin, Livornon, Civitavecchian, Triesten, Savonan ja Brindisin (Italia) satamissa lastattaviin, purettaviin tai niiden kautta kulkeviin tavaroihin.

11 Satamalaitoksille tarkoitettujen tiettyjen etujen ulottamisesta Aziendoille Anconan, Cagliarin, Livornon, La Spezian ja Messinan satamissa 5.5.1976 annetussa laissa nro 355 (GURI nro 147, 5.6.1976, s. 4382; jäljempänä laki nro 355/76) säädetään, että näissä satamissa lastatuista ja puretuista tavaroista kannetaan 9.2.1963 annetussa laissa nro 82 säädetty satamamaksu (jäljempänä satama-

maksu). Siinä täsmennetään, että kaksi kolmasosaa kyseisen maksun tuotosta siirretään Aziendoille niiden tehtävien hoitamista varten, yhden kolmanneksen mennessä valtiolle.

12 Lailla nro 355 käyttöön otetun maksun määrittämisestä 12.5.1977 annetun tasavallan presidentin asetuksen (GURI nro 270, 4.10.1977, s. 7175) 1 §:ssä vahvistetaan satamamaksun määrään sovellettavat tariffit. Määrä vaihtelee 15 ITL:sta 90 ITL:aan tavaratonnilta tavaroiden mukaan.

Pääasia ja ennakkoratkaisukysymykset

13 Enirisorse lastasi ja purki Cagliarin satamassa kotimaisia ja ulkomaisia tavaroita omalla henkilöstöllään ja omilla laitteillaan käyttämättä tuossa satamassa toimivan Aziendan palveluja. Saatuaan Ministero delle Finanzelta useita kehotuksia maksaa laissa nro 355/76 säädetty satamamaksu se riitautti nämä kehotukset väittämällä muun muassa, että 12.5.1977 annettu tasavallan presidentin asetus on lainvastainen yhteisön oikeus huomioon ottaen.

14 Koska Tribunale di Cagliari (Italia) hylkäsi nämä väitteet, Enirisorse valitti Corte d'appello di Cagliariin (Italia). Koska viimeksi mainittu hylkäsi valituksen 11.3.1998 antamallaan tuomiolla, Enirisorse pani vireille kassaatiovalituksen.

15 Enirisorse on väittänyt Corte suprema di cassazionessa, että kansallinen lainsäädäntö aiheuttaa kilpailun vääristymisen, koska satamamaksu on maksettava, vaikka toimija ei käytä jonkin, tässä tapauksessa Cagliarin satamassa toimivan, Aziendan palveluja. Lainsäädäntö on perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklan

vastainen. Sitä, että Aziendat saavat huomattavan osan satamamaksusta, on lisäksi pidettävä saman perustamissopimuksen 92 ja 93 artiklassa tarkoitettuna valtiontukena.

16 Corte suprema di cassazione toteaa ennakkoratkaisupyynnöissään, että pääasiaa käsittelevän tuomioistuimen mukaan kyseisen lainsäädännön tavoitteena on korvata hallinnolle ne kulut ja kustannukset, jotka aiheutuvat tavaroiden käsittelyyn liittyvistä julkisista palveluista. Viimeksi mainitun mukaan julkisen yrityksen tarjoamien käsittelypalvelujen tosiasiallinen käyttäminen ei ole tarpeen, koska käyttäjä hyötyy yleisesti sen toiminnasta.

17 Kansallinen tuomioistuin pohtii kansallisen lainsäädännön yhteensoveltuvuutta Enirisorsen mainitsemien yhteisön oikeuden määräysten kanssa, minkä lisäksi se pohtii sen yhteensoveltuvuutta myös perustamissopimuksen 12, 13, 30 ja 95 artiklan kanssa.

18 Tässä tilanteessa Corte suprema di cassazione on päättänyt lykätä asian käsittelyä ja esittää yhteisöjen tuomioistuimelle seuraavat ennakkoratkaisukysymykset:

"1) Onko sitä, että tavaroiden purkamista ja lastausta satamissa koskevilla markkinoilla toimivalle julkiselle yritykselle siirretään huomattava osa maksusta (tavaroiden lastauksesta ja purkamisesta perittävä satamamaksu), jonka satamankäyttäjät maksavat valtiolle, vaikkeivät ne ole käyttäneet tällaisen yrityksen palveluja tai suorituksia, pidettävä erityis- tai yksinoikeutena taikka muutoin perustamissopimuksen määräysten — erityisesti kilpailusääntöjen — vastaisena perustamissopimuksen 90 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla?

2) Onko edellisestä kysymyksestä riippumatta sitä, että kyseiselle julkiselle yritykselle siirretään huomattava osa maksun tuotosta, pidettävä valtion lainsäädäntötoimesta johtuvana määräävän markkina-aseman väärinkäyttönä ja siten perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklan vastaisena?

3) Voidaanko tätä maksun huomattavan osan siirtämistä kyseiselle yritykselle pitää perustamissopimuksen 92 artiklassa tarkoitettuna valtiontukena, jolloin kansallisella tuomioistuimella on yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan toimivalta varmistaa, ettei sääntöjenvastaista ja/tai yhteismarkkinoille soveltumatonta tukea sovelleta, jollei sitä ole ilmoitettu komissiolle tai jos tämä ei ole todennut tukea yhteismarkkinoille soveltuvaksi?

4) Onko sitä, että edellä mainitulle julkiselle yritykselle siirretään alun perin tavaroiden lastauksen tai purkamisen yhteydessä satamassa valtiolle perittävän maksun tuotosta merkittävä osa ilman, että tämä yritys suorittaisi maksua vastaavan palvelun tai suorituksen, pidettävä tuontitullia vaikutukseltaan vastaavana maksuna (kielletty perustamissopimuksen 12 ja 13 artiklassa) tai muiden jäsenvaltioiden tuotteille määrättynä sisäisenä verona tai maksuna, joka on korkeampi kuin samankaltaisiin kotimaisiin tuotteisiin sovelletut verot tai maksut (95 artikla) taikka 30 artiklassa kiellettynä tuonnin rajoituksena?

5) Jos kansallinen lainsäädäntö on ristiriidassa yhteisön oikeuden kanssa, koskevatko edellä olevissa kohdissa esitetyt seikat erikseen tarkasteltuina maksua kokonaisuudessaan vai ainoastaan Azienda Mezzi Meccanicille siirrettävää osuutta?"

19 Asiat C-34/01—C-38/01 on yhteisöjen tuomioistuimen presidentin 23.3.2001 antamalla määräyksellä yhdistetty kirjallista ja suullista menettelyä sekä tuomion antamista varten.

Alustavia huomautuksia

20 Kansallinen tuomioistuin kysyy viidennessä kysymyksessään, onko verotus- tai maksumenettely sitä kussakin edeltävässä kysymyksessä tarkoitettujen määräysten valossa tutkittaessa mahdollisesti sääntöjenvastainen vain menettelyn yhden osan eli kyseisen maksun tuotosta Aziendalle annettavan kahden kolmasosan osalta vai onko se sellainen kokonaisuudessaan eli tämän siirtämisen ja maksun kokonaismäärän kantamisen osalta. Koska viides kysymys liittyy näin neljään sitä edeltävään kysymykseen, siihen ei vastata erikseen, vaan, jos se on aiheellista, viimeksi mainittuja tutkittaessa.

21 Koska valtio on pääasiassa kyseessä olevalla toimenpiteellä siirtänyt osan maksun tuotosta eräälle yritykselle, ensiksi on tutkittava tämä toimen yhteensoveltuvuus perustamissopimuksen valtiontukia koskevien sääntöjen kanssa ja näin ollen vastattava ensin kolmanteen kysymykseen.

Kolmas ennakkoratkaisukysymys

22 Kansallinen tuomioistuin kysyy kolmannessa ennakkoratkaisukysymyksessään, kun sitä luetaan viidennen kysymyksen valossa, pääasiallisesti, onko toimenpidettä, jolla jäsenvaltio siirtää pääasiassa kyseessä olevan satamamaksun kaltaisen maksun huomattavan osan tietylle julkiselle yritykselle, pidettävä perustamissopimuksen 92 artiklassa tarkoitettuna valtiontukena, ja voiko kansallinen tuomioistuin käyttää sille annettua toimivaltaa varmistaa, ettei sääntöjenvastaista ja/tai yhteismarkkinoille soveltumatonta tukea sovelleta, jollei sitä ole ilmoitettu komissiolle tai jos tämä ei ole todennut tukea yhteismarkkinoille soveltuvaksi. Jos kyseinen toimenpide olisi sääntöjenvastainen tuki tai yhteismarkkinoille sovel-

tumaton, se kysyy, rajoittuuko sääntöjenvastaisuus tai yhteensoveltumattomuus vain maksun siihen osaan, joka siirretään kyseiselle julkiselle yritykselle, vai onko näin siirrettyä määrää vastaavan osan periminen käyttäjiltä sääntöjenvastaista, vai onko koko maksu sääntöjenvastainen.

23 Enirisorse ja komissio väittävät, että satamamaksun huomattavan osan siirtäminen Cagliarissa toimivalle Aziendalle on valtiontuki. Kyse on sellaisesta tietyn yrityksen hyväksi toteutetusta toimenpiteestä, joka vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan; tuki myönnetään valtion varoista; se vääristää tai uhkaa vääristää kilpailua, koska tämä Azienda kilpailee muiden jäsenvaltioiden yritysten, kuten sellaisten merenkulkuyhtiöiden, kanssa, jotka aikovat harjoittaa näitä toimintoja "omatoimisesti". Lisäksi kilpailijoihin kuuluu myös ulkopuolisten lukuun toimivia yksityisyrityksiä. Koska tukea ei ole ilmoitettu komissiolle, se on sääntöjenvastainen tuki, jota ei tässä tapauksessa voida perustella perustamissopimuksen 90 artiklan 2 kohdassa määrätyllä poikkeuksella. Kansallisella tuomioistuimella on siis velvollisuus jättää sääntöjenvastainen tuki soveltamatta.

24 Italian hallitus puolestaan katsoo, ettei riidanalainen toimenpide vaikuta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, koska kyseisten satamien ja erityisesti Portovesmen, Sardinia (Italia), sataman liikenteen määrä on vähäistä, ja ettei se näin ollen ole perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu valtiontuki. Tämä hallitus korostaa lisäksi satamamaksun sosioekonomista tavoitetta, eli sitä, että sillä pyritään takaamaan kyseisten viiden sataman säilyminen ja niiden toiminnan jatkuminen. Se väittää, että vaikka palvelujen tosiasiallisten käyttäjien pitäisikin maksaa kaikki käsittelypalveluista aiheutuvat kulut, tästä aiheutuva hinta olisi kohtuuttoman kallis toimijoille, sillä näiden satamien kiinteät kustannukset ovat korkeat ja niiden meriliikenne vähäistä. Vaikka kyseistä maksua olisikin pidettävä valtiontukena, Italian hallitus väittää, että se pitäisi perustamissopimuksen 92 artiklan 3 kohdan c alakohdan nojalla katsoa yhteismarkkinoille soveltuvaksi, sillä kyse on tässä määräyksessä tarkoitetusta tietyn taloudellisen toiminnan tai tietyn talousalueen kehittämiseen tarkoitetusta tuesta.

25 Jotta tähän kysymykseen voitaisiin vastata, on tutkittava, täyttyvätkö perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa valtiontuen käsitteelle määrätyt erilaiset edellytykset.

26 Ensinnäkin kyseessä on oltava valtion toteuttama tai valtion varoilla toteutettu toimenpide. Satamamaksun kohdalla tämä edellytys täyttyy, sillä Aziendoille maksetut summat, jotka muodostavat huomattavan osan tästä maksusta, ovat peräisin valtion budjetista ja ovat näin ollen valtion varoja.

27 Toiseksi valtion toimenpiteen on vääristettävä jäsenvaltioiden välistä kauppaa.

28 Tältä osin on muistutettava, että olemassa ei ole tiettyä rajaa tai prosenttilukua, jonka alittavan toimenpiteen voitaisiin katsoa olevan vaikuttamatta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tuen suhteellisen vähäinen merkitys tai tukea saavan yrityksen suhteellisen vaatimaton koko ei nimittäin a priori sulje pois sitä mahdollisuutta, että se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (ks. asia C-280/00, Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomio 24.7.2003, Kok. 2003, s. I-7747, 81 kohta). Mahdollisuus, että se vaikuttaa kauppaan on pääasioissa sitäkin todennäköisempää, koska satamamaksu siirretään tiettyyn satamaan sijoittautuneelle yritykselle ja koska merenkulkuyhtiöt maksavat sen tavaroiden lastauksen ja purkamisen yhteydessä niiden lähtöpaikasta riippumatta.

29 Kolmanneksi tukea on voitava pitää edunsaajayritykselle myönnettynä etuna ja neljänneksi tämän edun on vääristettävä tai uhattava vääristää kilpailua.

30 Tältä osin on syytä muistuttaa, että tukina pidetään sellaisia toimenpiteitä, jotka muodossa tai toisessa ovat omiaan suosimaan yrityksiä suoraan tai välillisesti tai joita on pidettävä sellaisena taloudellisena etuna, jota edunsaajayritys ei olisi saanut tavanomaisten markkinoilla sovellettavien ehtojen mukaan (em. asia Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomion 84 kohta).

31 Sitä vastoin kun valtion toimenpidettä on pidettävä korvauksena, joka on vastike edunsaajayritysten suorittamista sellaisista palveluista, jotka johtuvat julkisen palvelun velvoitteiden täyttämisestä, ja kun kyseiset yritykset eivät todellisuudessa saa taloudellista etua eikä kyseinen toimenpide näin ollen aseta kyseisiä yrityksiä edullisempaan kilpailutilanteeseen suhteessa niiden kilpailijayrityksiin, tällaiseen toimenpiteeseen ei sovelleta perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohtaa. Jotta tällaista korvausta ei tietyssä konkreettisessa tapauksessa luokiteltaisi valtiontueksi, tiettyjen edellytysten on kuitenkin täytyttävä (em. asia Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomion 87 ja 88 kohta).

32 Ensinnäkin edunsaajayrityksen tehtäväksi on tosiasiassa annettava julkisen palvelun velvoitteiden täyttäminen ja nämä velvoitteet on määriteltävä selvästi (em. asia Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomion 89 kohta).

33 Yhteisöjen tuomioistuin on tältä osin jo todennut, ettei se ole oikeuskäytännössään katsonut, että kauppasataman hoitaminen olisi aina yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyvien palvelujen tuottamista (ks. asia C-242/95, GT-Link, tuomio 17.7.1997, Kok. 1997, s. I-4449, 52 kohta). Tällaista toimintaa ei siis automaattisesti voida pitää julkisen palvelutehtävän suorittamisena.

34 On siis syytä todeta, ettei kansallisen tuomioistuimen yhteisöjen tuomioistuimelle toimittamista asiakirjoista ilmene, että Aziendojen tehtäväksi olisi annettu julkisen palvelutehtävän suorittaminen, eikä etenkään, että tämä tehtävä olisi selvästi määritelty.

35 Toiseksi ne muuttujat, joiden perusteella korvaus lasketaan, on etukäteen vahvistettava objektiivisesti ja avoimesti, jotta vältettäisiin sellaisen taloudellisen edun sisältyminen korvaukseen, joka olisi omiaan suosimaan edunsaajayritystä suhteessa sen kilpailijayrityksiin (em. asia Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomion 90 kohta).

36 Italian hallitus väittää tältä osin, että satamamaksun huomattavan osan, jonka Aziendat lisäävät soveltamiinsa tariffeihin, siirtäminen Aziendoille on välttämätöntä näiden tariffien pitämiseksi toimijoiden kannalta siedettävällä tasolla. Lisäksi kyseisten satamien toimintaa voidaan jatkaa tämän maksun avulla.

37 Nämä seikat eivät kuitenkaan riitä täyttämään edellä mainittua edellytystä. Niistä ei ilmene, mitä väitettyyn julkiseen palveluun tarkemmin ottaen sisältyy eikä sitä, sisältyvätkö siihen yksinomaan kyseisissä satamissa suoritettavat lastaus- ja purkamistoiminnot, vai myöskin maihintuloturvallisuuspalvelujen kaltaiset palvelut. Italian hallituksen huomautuksissa ei myöskään sen tarkemmin mainita näiden palvelujen kustannuksia eikä esitetä tarkempia arvioita välttämättömäksi väitetystä korvauksesta.

38 Asiaan C-34/01 liittyvästä ennakkoratkaisupyynnöstä ja Enirisorsen ja komission yhteisöjen tuomioistuimessa esittämistä huomautuksista ilmenee sitä vastoin, että Aziendoille suoritettu satamamaksun tuoton määrä ei heijasta niitä kustannuksia, joita viimeksi mainituille on todellisuudessa aiheutunut niiden tarjoamista lastaus- ja purkauspalveluista, koska tämä määrä on sidoksissa kaikkien käyttäjien

kuljettamien ja kyseisiin satamiin saatettujen tavaroiden volyymiin. Suoritettu määrä on siis suhteessa kyseisen sataman tai kyseisten satamien käyttöasteeseen.

39 Tämä järjestelmä ei siis täytä edellytystä, jonka mukaan korvaus ei saa ylittää sitä määrää, joka tarvitaan kattamaan kaikki julkisen palvelun velvoitteiden täyttämisestä aiheutuvat kustannukset tai osa niistä, kun otetaan huomioon kyseisestä toiminnasta saadut tulot ja kyseisten velvoitteiden täyttämisestä saatava kohtuullinen voitto (ks. asia Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg, tuomion 92 kohta).

40 Edellä lausutusta seuraa, että jos toimenpide, jolla jäsenvaltio siirtää huomattavan osan satamamaksun kaltaisesta maksusta julkiselle yritykselle, ei liity selvästi määritellyn julkisen palvelun tehtävän hoitamiseen ja/tai jos asiassa Altmark Trans ja Regierungspräsidium Magdeburg mainitut ja tämän tuomion 32—35 kohdassa mieliin palautetut, valtion toimenpiteisiin liittyvät muut edellytykset eivät täyty, tällaista toimenpidettä on pidettävä perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna valtiontukena, mikäli se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

41 Kansallinen tuomioistuin kysyy lisäksi, onko tällaisessa tapauksessa jätettävä hyväksymättä pelkästään se, että osa satamamaksusta siirretään kyseiselle yritykselle, vai onko koko maksumenettely siihen liittyvine annettua määrää vastaavan osan perimisineen käyttäjiltä katsottava yhteensoveltumattomaksi perustamissopimuksen 92 artiklassa asetettujen edellytysten kanssa.

42 Yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan siitä, että perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan viimeisellä virkkeellä on hyväksytty olevan välitön oikeusvaikutus, seuraa, että tässä artiklassa tarkoitetun täytäntöönpanokiellon välitön sovellettavuus koskee kaikkia tukia, jotka on toteutettu niitä ilmoittamatta (ks. asia C-354/90, Fédération nationale du commerce exté-

rieur des produits alimentaires ja Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, tuomio 21.11.1991, Kok. 1991, s. I-5505, Kok. Ep. XI, s. I-495, 11 kohta). Kansallisten tuomioistuinten tehtäviin kuuluu turvata oikeussubjektien oikeudet sen mahdollisen tilanteen varalta, että kansalliset viranomaiset eivät noudata täytäntöönpanokieltoa, ja niiden on kansallisen oikeutensa mukaisesti määrättävä kaikista seuraamuksista, olipa kyse sitten niiden toimien pätevyydestä, joilla kyseiset tukitoimenpiteet on pantu täytäntöön, tai myönnettyjen taloudellisten tukien palauttamisesta (ks. mm. asia C-17/91, Lornoy ym., tuomio 16.12.1992, Kok. 1992, s. I-6523, 30 kohta).

43 Yhteisöjen tuomioistuin on todennut valtiontuen käsitteestä, että sen lisäksi, että se kattaa tietyt veronluonteiset maksut, näiden maksujen tuoton käytöstä riippuen (ks. mm. em. asia Lornoy, tuomion 28 kohta), se kattaa myös veronluonteisena maksuna pidettävän suorituksen kantamisen itsessään (ks. asia C-72/92, Scharbatke, tuomio 27.10.1993, Kok. 1993, s. I-5509, 20 kohta).

44 Yhteisöjen tuomioistuimen viimeaikaisesta oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että kun tuen rahoitustapa, muun muassa sen rahoittaminen pakollisilla maksuilla, on tukitoimen oleellinen osa, komission on tätä viimeksi mainittua tutkiessaan välttämättä otettava huomioon tämä rahoitustapa (ks. yhdistetyt asiat C-261/01 ja C-262/01, Van Calster ym., tuomio 21.10.2003, Kok. 2003, s. I-12249, 49 kohta).

45 Tästä seuraa, että satamamaksun osan siirtäminen asianomaiselle yritykselle voi olla yhteismarkkinoille soveltumatonta valtiontukea, minkä lisäksi valtiontukea voi olla myös näin siirrettyä määrää vastaavan osan periminen käyttäjiltä, ja että jos tätä tukea ei ole ilmoitettu, kansallisen tuomioistuimen on ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin kansallisen oikeutensa mukaisesti estääkseen sekä maksun osan siirtämisen edunsaajayrityksille että sen perimisen.

46 Maksun osan — eli Aziendalle maksetun osan — perimisen ja siirtämisen mahdollinen lainvastaisuus ei sitä vastoin vaikuta maksun valtiolle menevään loppuosaan.

47 Kolmanteen ennakkoratkaisukysymykseen, luettuna yhdessä viidennen ennakkoratkaisukysymyksen kanssa, on siis vastattava seuraavasti:

— toimenpidettä, jolla jäsenvaltio siirtää huomattavan osan pääasiassa kyseessä olevan satamamaksun kaltaisesta maksusta julkiselle yritykselle, on pidettävä perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna valtiontukena siltä osin kuin se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, jos

— se ei liity selvästi määritellyn, julkiseen palveluun kuuluvan tehtävän täyttämiseen ja/tai

— tämän tehtävän suorittamiseksi tarvittavaa korvausta ei ole laskettu etukäteen vahvistettujen muuttujien perusteella objektiivisesti ja avoimesti, jotta vältettäisiin sellaisen taloudellisen edun sisältyminen korvaukseen, joka olisi omiaan suosimaan julkista yritystä suhteessa sen kilpailijayrityksiin

— satamamaksun osan siirtäminen julkiselle yritykselle voi olla yhteismarkkinoille soveltumatonta valtiontukea, minkä lisäksi valtiontukea voi olla myös näin annettua määrää vastaavan osan periminen käyttäjiltä. Jos tätä tukea ei ole ilmoitettu, kansallisen tuomioistuimen on ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin

toimenpiteisiin kansallisen oikeutensa mukaisesti estääkseen sekä maksun osan siirtämisen edunsaajayrityksille että sen perimisen

— maksun periminen ja siirtäminen on mahdollisesti sääntöjenvastaista vain maksun tuoton sen osan osalta, joka siirretään asianomaiselle julkiselle yritykselle, eikä se vaikuta tähän maksuun kokonaisuudessaan.

Ensimmäinen ja toinen ennakkoratkaisukysymys

48 Kansallinen tuomioistuin kysyy ensimmäisessä ja toisessa ennakkoratkaisukysymyksessään, jotka on syytä käsitellä yhdessä, pääasiallisesti, onko sitä, että jäsenvaltio siirtää julkiselle yritykselle huomattavan osan pääasiassa kyseessä olevan kaltaisesta riidanalaisesta satamamaksusta, pidettävä perustamissopimuksen 90 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna sellaisena toimenpiteenä, joka voi olla määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä ja johon ei voida soveltaa perustamissopimuksen 90 artiklan 2 kohdassa määrättyä poikkeusta.

49 Kansallinen tuomioistuin pohtii näin ollen pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen verotusmenettelyn yhteensoveltuvuutta sekä valtiontukiin sovellettavien kilpailusääntöjen, joista on kyse edellä tutkitussa kolmannessa ennakkoratkaisukysymyksessä, että perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklassa määrättyjen, yrityksiin sovellettavien sääntöjen kanssa.

50 Vaikka menettelyä, jolla jäsenvaltio siirtää julkiselle yritykselle huomattavan osan maksusta, pidettäisiinkin valtiontukena ja vaikkei tämä estä sitä, etteikö tämä yritys tämän siirron avulla voisi myös käyttää väärin määräävää markki-

na-asemaansa perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklan vastaisesti, on todettava, että pääasioissa on esitetty vain väitteitä, jotka koskevat niitä vaikutuksia, joita satamamaksun perimisestä ja siitä, että valtio siirtää maksun, aiheutuu kilpailulle.

51 Minkäänlaiseen muuhun kilpailulle aiheutuvaan vaikutukseen eikä etenkään siihen, että itse julkisen yrityksen menettelystä aiheutuisi haittaa kilpailulle, ei ole vedottu.

52 Näin ollen perustamissopimuksen 86 ja 90 artiklassa tarkoitettujen kilpailusääntöjen soveltamista koskeviin ensimmäiseen ja toiseen ennakkoratkaisukysymykseen ei ole syytä vastata.

Neljäs ennakkoratkaisukysymys

53 Neljännessä ennakkoratkaisukysymyksessään, luettuna yhdessä viidennen ennakkoratkaisukysymyksen kanssa, kansallinen tuomioistuin kysyy pääasiallisesti, onko toimenpidettä, jolla jäsenvaltio säätää pääasiassa kyseessä olevan kaltaisen satamamaksun, ja sitä, että julkiselle yritykselle annetaan huomattava osa tämän maksun tuotosta ilman, että näin annettu määrä vastaisi kyseisen yrityksen todellisuudessa suorittamaa palvelua, pidettävä perustamissopimuksen 12 artiklassa kiellettynä tuonti- tai vientitullia vaikutukseltaan vastaavana maksuna tai perustamissopimuksen 95 artiklassa kiellettynä syrjivänä sisäisenä verona tai maksuna taikka 30 artiklassa kiellettynä tuonnin rajoituksena, ja vaikuttaako yhteisön oikeuden mahdollinen rikkominen koko maksuun.

54 Kansallinen tuomioistuin katsoo nimittäin, että satamamaksun huomattavan osan siirtäminen ilman, että näin peritty määrä vastaisi tämän määrän saajana olevan julkisen yrityksen todellisuudessa tarjoamaa palvelua, voi olla perustamissopimuksen 30 artiklan vastainen tuonnin rajoitus.

55 Kansallinen tuomioistuin täsmentää, että se tietää kyllä, ettei perustamissopimuksen 30 artiklaa sovelleta veronluonteisiin maksuihin, koska niihin sovelletaan sen muita määräyksiä, eli 12 artiklan määräyksiä, jotka liittyvät tuontitullia vaikutukseltaan vastaaviin maksuihin, tai 95 artiklan määräyksiä, jotka liittyvät sisäisiin veroihin ja maksuihin. Se korostaa kuitenkin, että yhteisöjen tuomioistuimen tällä alalla antamat tuomiot ovat koskeneet tapauksia, joissa kyseessä olleet veronluonteiset maksut aiheuttivat ainakin käytännössä syrjintää kansallisten ja maahantuotujen tuotteiden välillä, mistä ei ole kyse pääasioissa esillä olevassa asiassa. Tämä tuomioistuin pohtii näin ollen, voidaanko perustamissopimuksen 30 artiklaa soveltaa.

56 Tältä osin on syytä muistuttaa, että yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 30 artiklan soveltamisala ei käsitä tulleja vaikutukseltaan vastaavia maksuja koskevien perustamissopimuksen määräysten (perustamissopimuksen 12 artikla ja EY:n perustamissopimuksen 16 artikla (kumottu Amsterdamin sopimuksella)) eikä syrjiviin sisäisiin veroihin ja maksuihin liittyvien perustamissopimuksen määräysten (95 artikla) soveltamisalaa (ks. tältä osin mm. asia 74/76, Iannelli & Volpi, tuomio 22.3.1977, Kok. 1977, s. 557, Kok. Ep. III, s. 327, 9 kohta; yhdistetyt asiat C-78/90—C-83/90, Compagnie commerciale de l'Ouest ym., tuomio 11.3.1992, Kok. I-1847, 20 kohta ja em. asia Lornoy, tuomion 14 kohta).

57 Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että ensiksi on tarkistettava, kuuluiko edellä mainitussa asiassa Compagnie commerciale de l'Ouest ym. ja edellä mainitussa asiassa Lornoy ym. esillä olevan kaltainen toimenpide perustamissopimuksen 12 tai 95 artiklan soveltamisalaan, ja että ainoastaan siinä tapauksessa, että vastaus oli kieltävä, oli edelleen tutkittava, kuuluiko tämä toimenpide perustamissopimuksen 30 artiklan soveltamisalaan (ks. em. asia Compagnie commerciale de l'Ouest ym., tuomion 21 kohta ja em. asia Lornoy, tuomion 15 kohta).

58 Nyt esillä olevaa asiaa ei ole syytä erottaa yhteisöjen tuomioistuimen aiemmin tutkimista asioista. Jos ilmenee, että satamamaksu kuuluu perustamissopimuksen 12 tai 95 artiklan soveltamisalaan, on sovellettava jommankumman artiklan määräyksiä eikä perustamissopimuksen 30 artiklaa. Siitä mahdollisesta seikasta, että tämä maksu ei ole mainituissa 12 tai 95 artiklassa kielletty rajoitus, ei — toisin kuin kansallinen tuomioistuin väittää — aiheudu, että edellä mainittu maksu kuuluisi automaattisesti edellä mainitun 30 artiklan määräysten soveltamisalaan.

59 Lisäksi on syytä muistuttaa, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vaikutukseltaan vastaavia maksuja koskevia määräyksiä ja syrjiviä sisäisiä veroja ja maksuja koskevia määräyksiä ei sovelleta päällekkäin, joten sama vero tai maksu ei voi perustamissopimuksen järjestelmässä kuulua samanaikaisesti molempien käsitteiden alaan (ks. mm. asia C-234/99, Nygård, tuomio 23.4.2002, Kok. 2001, s. I-3657, 17 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen sekä asia C-101/00, Tulliasiamies ja Siilin, tuomio 19.9.2002, Kok. 2002, s. I-7487, 115 kohta).

60 Koska satamamaksua ei nyt esillä olevassa asiassa kanneta tuonnin yhteydessä tai tuonnista ja koska sen yksinomaisena tarkoituksena ei ole kotimaisia tuotteita hyödyttävien toimintojen rahoittaminen, se ei kuulu perustamissopimuksen 12 artiklan soveltamisalaan (ks. em. asia Lornoy, tuomion 17 ja 18 kohta). Sitä vastoin satamamaksu on kuitenkin perustamissopimuksen 95 artiklassa tarkoitettu sisäinen maksu, koska sitä sovelletaan kaikkiin asianomaisessa satamassa lastattuihin ja purettuihin tavaroihin. Koska tällä maksulla, kuten ennakkoratkaisupyynnöistä ilmenee, ei millään tavoin syrjitä maahantuotuja tuotteita, tästä seuraa, ettei kyseinen maksu, sen periminen ja siirtäminen mukaan lukien, ole tämän 95 artiklan vastainen.

61 Kansallisen tuomioistuimen mainitsema, yhdistetyissä asioissa C-277/91, C-318/91 ja C-319/91, Ligur Carni ym., 15.12.1993 annettu tuomio (Kok. 1993, s. I-6621) ei ole ristiriidassa edellä esitettyjen päätelmien kanssa, sillä tuohon tuomioon johtaneessa asiassa yhteisöjen tuomioistuimelta ei kysytty, kuuluiko mahdollinen rajoitus perustamissopimuksen 12 tai 95 artiklan taikka saman sopimuksen 30 artiklan soveltamisalaan, eikä sen ollut tarpeen tutkia tätä kysymystä. Tuon asian riidanalainen kohta liittyi siihen, että tuoreen lihan

maahantuojaa oli kielletty kunnan alueella itse kuljettamasta ja jakelemasta tavaroitaan, jollei se maksanut sellaiselle paikalliselle yritykselle, jolle oli myönnetty yksinoikeus lihan käsittelyyn kunnallisessa teurastamossa, kyseisten tavaroiden kuljetukseen ja jakeluun, sen tarjoamia palveluja vastaavaa summaa (ks. em. asia Ligur Carni ym.- tuomion 33 kohta). Riitautetut summat maksettiin suoraan yritykselle eikä niitä, toisin kuin pääasiassa riitautettuja summia, voitu pitää valtiolle maksettuna maksuna.

62 Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen neljänteen ennakkoratkaisukysymykseen on syytä vastata siten, että pääasiassa kyseessä olevan satamamaksun kaltainen maksu on perustamissopimuksen 95 artiklassa tarkoitettu sisäinen maksu, joka ei kuulu saman perustamissopimuksen 12 ja 30 artiklan määräysten soveltamisalaan. Toimenpiteellä, jolla jäsenvaltio säätää tällaisen maksun perimisestä ja sen tuoton huomattavan osan siirtämisestä julkiselle yritykselle siten, ettei näin siirretty määrä vastaa sen todellisuudessa tarjoamaa palvelua, ja jolla ei millään tavoin syrjitä muista jäsenvaltioista peräisin olevia tuotteita, ei rikota kyseisen 95 artiklan määräyksiä.

63 Tämän neljännen ennakkoratkaisukysymyksen yhteydessä ei näin ollen ole syytä vastata viidenteen ennakkoratkaisukysymykseen.

Oikeudenkäyntikulut

64 Yhteisöjen tuomioistuimelle huomautuksensa esittäneille Italian hallitukselle ja komissiolle aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja ei voida määrätä korvattaviksi. Pääasian asianosaisten osalta asian käsittely yhteisöjen tuomioistuimessa on välivaihe kansallisessa tuomioistuimessa vireillä olevan asian käsittelyssä, minkä vuoksi kansallisen tuomioistuimen asiana on päättää oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on ratkaissut Corte suprema di cassazionen 12.7.2000 tekemillään päätöksillä esittämät kysymykset seuraavasti:

1) **Toimenpidettä, jolla jäsenvaltio siirtää huomattavan osan pääasiassa kyseessä olevan satamamaksun kaltaisesta maksusta julkiselle yritykselle,**

on pidettävä EY:n perustamissopimuksen 92 artiklan 1 kohdassa (josta on muutettuna tullut EY 87 artiklan 1 kohta) tarkoitettuna valtiontukena siltä osin kuin se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, jos

— se ei liity selvästi määritellyn, julkiseen palveluun kuuluvan tehtävän hoitamiseen ja/tai

— tämän tehtävän suorittamiseksi tarvittavaa korvausta ei ole laskettu etukäteen vahvistettujen muuttujien perusteella objektiivisesti ja avoimesti, jotta vältettäisiin sellaisen taloudellisen edun sisältyminen korvaukseen, joka olisi omiaan suosimaan julkista yritystä suhteessa sen kilpailijayrityksiin.

Satamamaksun osan siirtäminen julkiselle yritykselle voi olla yhteismarkkinoille soveltumatonta valtiontukea, minkä lisäksi valtiontukea voi olla myös

näin annettua määrää vastaavan osan periminen käyttäjiltä. Jos tätä tukea ei ole ilmoitettu, kansallisen tuomioistuimen on ryhdyttävä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin kansallisen oikeutensa mukaisesti estääkseen sekä maksun osan siirtämisen edunsaajayrityksille että sen perimisen.

Maksun periminen ja siirtäminen on mahdollisesti sääntöjenvastaista vain maksun tuoton sen osan osalta, joka siirretään asianomaiselle julkiselle yritykselle, eikä se vaikuta tähän maksuun kokonaisuudessaan.

2) Pääasiassa kyseessä olevan satamamaksun kaltainen maksu on EY:n perustamissopimuksen 95 artiklassa (josta on muutettuna tullut EY 90 artikla) tarkoitettu sisäinen maksu, joka ei kuulu EY:n perustamissopimuksen 12 ja 30 artiklan (joista on muutettuina tullut EY 25 ja EY 28 artikla) määräysten soveltamisalaan. Toimenpiteellä, jolla jäsenvaltio säätää tällaisen maksun perimisestä ja sen tuoton huomattavan osan siirtämisestä julkiselle yritykselle siten, ettei näin siirretty määrä vastaa sen todellisuudessa tarjoamaa palvelua, ja jolla ei millään tavoin syrjitä muista jäsenvaltioista peräisin olevia tuotteita, ei rikota kyseisen 95 artiklan määräyksiä.

Jann Timmermans Rosas

Edward von Bahr

Julistettiin Luxemburgissa 27 päivänä marraskuuta 2003.

R. Grass — kirjaaja

V. Skouris — presidentti